

מתוך יומן-זכרונות של אסתר יופה-מרגוליס, אסירה לשעבר במחנה ריכוז אושוויץ – מספר על היד 30910 – שנכתב בשנים 1985–1986.

העולם, או ליתר דיוק, גורמים עוינים לאנושות, רוצים להשכיח את זוועות אושוויץ. בעזרת הצהרות פומביות הם רוצים לשכנע את הנוער של גרמניה וכך גם את העולם כולו, שמחנה ההשמדה אושוויץ לא היה ולא נברא ושתאי הגזים הם המצאה של יהודים ציוניים. אבל, אני עדיין בחיים, עדה לתקופה הנוראה ביותר עלי אדמות. אושוויץ ולהבותיה לא ישכחו מתולדות האנושות. ואם מיהו ירצה להשכיח את הזוועות, הלהבות, סיוטי הגיהנום, ששם אושוויץ, יימחה שם מעל פני האדמה – זיכרון אושוויץ יעזור למחות את הרוע מן העולם. חובתי המוסרית בערוב ימי – היא לספר את האמת על התקופה הנוראה ביותר בתולדות האנושות, על מעשי הבריונות, ההשפלה – במיוחד כלפי היהודים – שבוצעו על ידי המפלצת הנאצית. אנחנו, אחרוני הניצולים, אנחנו – שרידי מחנה ההשמדה הנורא ביותר עלי אדמות, אשר שרדנו את כל הסיוטים האלה, אני אישית, לא אשכח ולא אתן לכלל האנושות לשכוח. עלינו לזכור את זוועות העבר – ויחד עם זאת – לחשוב על הטוב ועל האנושיות שעדיין קיימים בעולם...

40 שנה חלפו ואנו עדיין בחיים. אבל אותנו לא ניתן להשוות לשאר בני האדם עלי אדמות, מפעת עברינו, הסבל שלנו והעצב הנצחי שאנו נושאים בלבנו. אף אחד ושום דבר בעולם לא יוכל לסלקו, כי העשן, הלהבות של תאי הגזים באושוויץ, בהם נשרפו ובערו האמהות שלנו, האבות והאחים שלנו, תמיד יהיו לנגד עינינו עד הרגע האחרון של חיי, של חיינו. וכך אני, אחת האסירות של מחנה ההשמדה אושוויץ, מאמינה שחובתי, גם לאחר 40 שנה, לחזור ולספר את מה שקרה לי. אני רוצה שהנכדים שלי, הנינים, וכל האנושות כולה – ידעו מה עבר עלי, על עם שלם. עם, אשר עבר את הטרגדיה הקשה ביותר עלי אדמות.

הייתי ילדה עליזה, מלאת חיים, כמו כל הבנות החולמות על גיבורים, נסיכים וכדומה... בשנת 1939 גרנו בוורשה. הגרמנים פלשו לבירת פולין עם מכונת המלחמה הבלתי מנוצחת שלהם והפצצות החלו ליפול מעל ראשינו. ראיתי גופות מתחת להריסות הבתים. לעולם לא אשכח את האנשים אשר עדיין נשמו, את עיניהם המתחננות לעזרה. היינו במצור. ברחוב לשונו הייתה כנסייה גדולה. בעת אחת ההפצצות הנוראות, נאלצתי להסתתר שם עם פולנים, יהודים מאמינים ואחרים. כולם בכו והתפללו לאלוהים, לכוח עליון וביקשו שהפצצות יפלו על שדות ריקים. אני זוכרת עד היום את המילים שלהם ביידיש: "אוף פוסטה פלדר, אוף פוסטה וולדר". ואנחנו שרדנו.

עם כניסת הגרמנים לוורשה החלה תקופה של חוסר ודאות ופחד. ובכל זאת, התקווה המפעמת באדם נשארה, כי אי שם במעמקי הלב – האדם מאמין עדיין בחיים, כי הוא רוצה לחיות! אולם, התברר, שהמציאות שונה לחלוטין. גרנו ברחוב נאלבקי 13. לא חלף זמן רב והגרמנים החלו לבזוז את הבתים, להתעלל באנשים, במיוחד ביהודים האדוקים. קרעו את זקניהם, גילו את ראשיהם, חטפו את כובעיהם, הכריחו אותם לעבוד במקומות הקשים ביותר, רדפו ולעגו לכל יהודי. היכו אותם במקלות והשפילו מבחינה נפשית. אני זוכרת איך הגרמנים פרצו לביתנו. את חפצי הערך לקחו לעצמם, ואת אחי היכו עד שאיבדו את הכרתם. כמעט ארבעה חודשים גרנו תחת שלטון הפשיזם בוורשה. באותו זמן התפשטו השמועות, שאת כל היהודים מרכזים בגטאות ושחיינו נמצאים בסכנה גדולה. אני ואחותי רחל החלטנו לברוח למזרח, לעיר הולדתנו גרודנו, משום שבאותה עת גר בה האח האמצעי שלנו, אברהם.

גרודנו באותו זמן נשלטה בידי הסובייטים, לכן החלטנו, אחותי הגדולה ואני, לברוח לשם. זו הייתה עבורינו הדרך האפשרית היחידה להשאר בחיים. באחד הימים (זה קרה עוד לפני שהגרמנים כלאו את כל היהודים בגטו ורשה), יצאנו אחותי ואני לדרך לכיוון הגבול לאורך הנהר בוג, משום שידענו ששם נוכל לחצות את הגבול לברית המועצות. לקחנו את החסכונות האחרונים שנותרו לנו, הרבה בגדים חמים ואני החלטתי לקחת גם את האופניים שלי (כל כך נאיבי מצידו), עליהם לא יכולתי לוותר בשום אופן. אך למרבה הצער, נאלצתי להשליכם בהמשך הדרך. באותה עת, שרר כבר מזג אוויר קריר. נסענו באמצעי תחבורה שונים וגם הלכנו ברגל ולבסוף הגענו לנהר בוג. שם התברר, שאנחנו לא היינו היחידות. היו שם הרבה אנשים – פליטים מיוסרים, שרצו להציל את חייהם. רובם ברחו מן הפשיסטים הגרמנים. לרבים מהם הממשלה הסובייטית נתנה מקלט ובכך הצילה את חייהם. לרוע מזלנו המדיניות הזאת השתנתה. זה התרחש ממש בהגיענו לגבול. חוסר המזל סגר לנו את הדרך אל החופש. הסובייטים החליטו לא לאפשר יותר מעבר של פליטים מעבר לגבול. אינני מסוגלת לתאר במילים את הטרגדיה האנושית היהודית שהתרחשה שם. היהודים עמדו בין המים לבין האש. רבים מהם נאלצו לשוב חזרה, משום שהחיים היו חזקים יותר. היו כאלה שמתו בדרך וחלקם (אלו שאיבדו את התקווה והאמונה) אף השליכו את עצמם לתוך הנהר בוג. אני לא יודעת מה קרה לי, אבל הלכתי לעברם, לכוון הסובייטים, בלא שום מודעות לסכנות סביבי ובגלל עקשנותי ואומץ ליבי. אחותי רחל ואני החלטנו להישאר, ויהי מה. כבר לא הייתה דרך חזרה! לא נשאר לנו אלא להילחם על החופש עד כלות כוחותינו. בתוכי פרץ איזשהו דחף בלתי נודע, שעד היום אני מופתעת מקיומו. מאין הגיע הכוח זה? אולי אחד מאבותי הוא שנתן לי את האומץ?

הלילה ירד. החלטנו להתקרב לגבול, על מנת לנסות ולמצוא הזדמנות כלשהי כדי לעבור. שקט ועלטה מוחלטת שררו סביבנו, שרר גם קור חורפי והסכנה ערבה לנו מעבר לכל פינה. שתי נשמות צעירות, בודדות בלי שום תמיכה. עמדנו בגבול ללא אמצעים וחיכינו לנס. איכשהו, בתוך נשמותינו הצעירות נוצח הפחד, משום שהחיים היו חזקים יותר. לא הייתה כבר דרך חזרה! העדפנו למות מכדור של חיילים סובייטים מאשר לחזור אל הגרמנים הנאצים. פתאום מתוך השיחים יצא (כמו באגדות), מלאך החיים, רק עם נשק ביד. "מה שלומכן בנות, זוממות לפעול נגד החוק?" – שאל החייל, הוא הביט במבטו האמיץ בפליאה. התחלנו לשכנע אותו לתת לנו הזדמנות לחזור אל עיר הולדתנו גרודנו. הלב הרוסי נכמר, והרגש האנושי בחייל ניצח. ואולי היו אלה הנעורים ויפוי עינינו הצעירות? להיות צעיר – זהו מתנת הטבע. והנה הטבע ניצח וניתנה לנו במתנה עוד הזדמנות לחיים.

עכשיו אני רוצה לתאר, בקצרה, את המעבר ההיסטורי שלנו מעבר לנהר בוג. לילה. אנחנו כבר בצד הסובייטי. מסביבנו דממה. אולם,

הפחד לא עוזב את נשמותינו הצעירות. אני ואחותי, רחל, שמנו לב לבית קטן ותמים עם אורות דלוקים. הלב רעד! בראש התרוצצו תמיהה ובלבול :

איזה מין אנשים גרים שם? אבל בלית ברירה, הלכנו בכיוון האור, אל הלא נודע..

פנינו אל עבר הבית ודפקנו בדלת. את הדלת פתחה נערה צעירה, ששאלה בפליאה: "מי אתן?" – סיפרנו לה באיזה מצב קשה אנו נמצאות ומאיכן באנו. בקשנו ממנה לאפשר לנו ללון אצלה. הסברנו, שחיינו תלויים עכשיו בה. היא מהרהר לשאול את אימה המבוגרת וזו הסכימה. שמחנו מאוד. הן הגישו לנו ארוחת ערב ואנחנו התאוששנו מעט. בתמורה נתנו להן בגדי צמר חמים, שהיו לנו. אנשים טובים אלה גם סבלו אי-נעימויות מצד השלטון הסובייטי, ובפרט מצד חיילי משמר הגבול הרוסי, שהיו "אורחים קבועים" בבקתות הממוקמות ליד הגבול. כפי שצינתי קודם, חל איסור מוחלט להכניס פליטים לשטחה של רוסיה. המשפחה הזאת החליטה לנקוט אמצעי זהירות ולכן הן ביקשו מאיתנו להסתיר את מוצאנו. הם אמרו לנו, שבמידה ושוטרי משמר הגבול הרוסי יגיעו, הם יציגו אותנו בתור קרובי משפחה שלהם, שבאו לביקור לכמה ימים. היינו צריכות לגלות אומץ רב והדבר לא היה קל בכלל... אחרי ארוחת הערב הלכנו לישון. מכיוון שהבית היה צפוף, הייתי צריכה לישון באותה מיטה עם בתה של בעלת הבית.

בערך ב-12 בלילה נשמעו דפיקות בדלת. אלה היו חיילי משמר הגבול הרוסי. נבהלתי נורא כששני חיילים נכנסו פנימה. אחד מהם ניגש למיטה בה שכבתי משותקת והעמדתי פני ישנה. החייל התחיל לשאול את הבת מי אני ומאיכן. מהר מאד הבנתי, שיש לו סימפטיה לבחורה הצעירה הזאת והוא לא מעוניין לנהל חקירה קפדנית. בכל זאת, חשתי מאויימת. לבסוף הם עזבו. כל הלילה רעדתי מפחד מתחת לשמיכה ורק לקראת בוקר נרגעתי מעט .

בבוקר ציפו לנו קשיים נוספים: החל מצוד אחרי פליטים בלתי חוקיים, שחצו את הגבול. לאורך הגבול הוצבו חיילים, לכן לא יכולנו להמשיך בדרכינו... שוב היינו בסכנה! בעלת בית הסתירה אותנו בעליית הגג, שם שהינו כמעט יממה שלמה, עד שהרוחות בחוץ נרגעו.

רק למחרת בבוקר, כשהסכנה חלפה, בעלת הבית ציידה אותנו במזון והלכנו לדרכנו. פנינו אל עבר תחנת הרכבת הקרובה ביותר. פגשנו שם הרבה פליטים כמונו. הדרך הייתה פנויה והנסיעות היו בחינם. עלינו על הרכבת הראשונה, הגענו לעיר הקרובה ומשם המשכנו עד לעיר גרודנו, בה נפגשנו, לבסוף, עם המשפחה שלנו. אין לתאר את גודל השמחה שהרגשנו!

העיר גרודנו, שהייתה לפני המלחמה חלק מפולין עברה בשנת 1939 לידי השלטון הסובייטי. כאן התחילו חיים חדשים עם קשיים מסוג אחר. אלה היו קשיים של שגרה יום יומית, אבל, היינו צעירים, חופשיים, מלאי שמחת חיים. אחי, אברהם מרגוליס, היה כבר נשוי לבת של מר ז'לברפניג-וולבישביץ. הוא התגורר עם משפחתו באחוזה בלוסוסנה, (כ-5 קילומטר מהעיר גרודנו). ביתו עמד בפינת חמד, בה צמחו עצי אורן ושיחי אגוז. הנהר לוסיאןקה גבל בבית שלו. שתי בנותיו הקטנות גדלו בחיק הטבע. ואנחנו עם ההורים גרנו בעיר גרודנו. אבל אי אפשר היה להשוות את החיים הנוכחיים שלנו עם חיינו הקודמים. אבא שלי היה בעבר אדם מאוד אמיד ששמר על המסורת היהודית. הוא היה איש דתי מאוד ויחד עם זאת מאד נאור. הוא דיבר בכמה שפות, בצעירותו אהב לעסוק בספורט, שחה, היה גבר נאה – אני יודעת על כך ממה ששמעתי מפיהם של אחי ואחותי הבוגרים, משום שאני הייתי הצעירה ביותר, וגדלתי בתנאים קשים יותר. סבי, ליימה מרגוליס, היה בין האנשים המכובדים ביותר בעיר גרודנו. אני אישית לא זכיתי להכיר לא את סבי ולא את סבתי מצד אבא, כי נולדתי אחרי מותם. אציון, שמשפחתנו הייתה גדולה - אחי הבכור, משה מרגוליס, היה נשוי וגר בעיר קוסוב פולסקי. אחי האמצעי, אברהם מרגוליס, היה גם נשוי, והאח צעיר, ליימה מרגוליס, אשר נקרא על שמו של סבנו ז"ל, היה רווק (הוא נספה במשרפות של אושוויץ, כפי שנודע לי בזמן שהותי במחנה השמדה אושוויץ). אחותי האמצעית, רחל, התגוררה יחד איתי ועם ההורים שלנו. אחותי הבכורה, מתילדה, נסעה בשנת 1933 לפלסטינה, ממניעים אידיאליסטיים-ציוניים .

מדצמבר 1939 עד יוני 1941 חיינו תחת השלטון הסובייטי. החיים לא היו פשוטים, היינו צריכים לבנות הכל מחדש, מן ההתחלה. אבל, היינו צעירים וחופשיים, למדנו ועבדנו. אולם, כל זה לא נמשך זמן רב. יוני 1941 הביא עימו שוב מלחמה. זו הייתה המלחמה הנוראה ביותר שידעה האנושות!

זה ארע באחד הלילות היפים של חודש יוני. אנחנו, חבורה של צעירים, חזרנו ממסיבה, שרים שירים, מלאי התלהבות. לפתע, שמענו קולות נפץ של ארטילריה כבדה. רצנו לכיוון הבית. לא העלינו בדעתנו, שמשהו נורא עומד לקרות. פשוט, בצורה אינסטינקטיבית, רצינו להיות קרוב לבית. אבל, הבתים שלנו היו בצד השני של הנהר נמן. באותה עת גרנו בפרבר העיר, פּוֹשֶׁט, אך לצערנו כבר לא יכלנו לעבור את הגשר, מכיוון שהוא נהרס ע"י המפציצים הגרמניים. העיר עלתה בלהבות. באותו זמן, עדיין לא ידענו זאת, אבל כך התחילה המלחמה! ההתקפה של גרמניה נגד רוסיה הייתה בלתי צפויה, ונחתה על הרוסים בהפתעה...

מבזהלים ומבולבלים, התחלנו לרוץ בחזרה אל העיר והסתתרנו באחד הבתים. אנשים רצו ברחובות עם תינוקות בזרועותיהם, הפצצות נפלו מכל עבר. אנשים היו בפאניקה. הכל התרחש במהירות הבזק. לפנות בוקר הצלחנו להגיע לבית של קרובי משפחה שלנו, שגרו ברחוב מוֹסְטוֹבָאָה 6 (אם איני טועה). בינתיים, בצד השני של הנהר נמן שרר פחד ובהלה. התושבים השאירו את כל חפציהם וברחו מזרחה, לאזורים הפנימיים של רוסיה. הם לא שיערו, שהצבא הגרמני נמצא כבר עמוק בתוך שטחה של רוסיה והקיף את בְּלוֹרוֹס.

כעבור מספר ימים הגרמנים כבשו את העיר כולה ואז החלטתי לחצות את נהר נמן ולחזור הביתה. כשהגעתי, לא מצאתי אף אחד מהמשפחה שלי. לא ידעתי מה עלה בגורלם. הבית היה הרוס, הבתים הסמוכים התרוקנו גם הם. הסתר, שלא רק בני משפחתי, גם רבים אחרים עזבו את ביתם. לא ידעתי האם הם נשארו בבחיים. שוב חשתי כיצד יד הגורל המר משיגה אותי! בבת אחת אבדתי את נעורי והתבגרתי. היסורים חישנו וחיזקו אותי. החלטתי ללכת אל אחי, אברהם, שגר עם משפחתו בלוסוסנו, אך הוא לא היה בבית. לא ידעתי, שערב פרוץ המלחמה, השלטונות הרוסיים שלחו אותו להשתלמות מטעם העבודה לעיר באַלְיֶסְטוֹק. הוא היה בחור נאה ומוכשר .

בלוֹסוֹסְנוֹ פגשתי את גיטתי, ליוֹבָה, ואת שתי בנותיה הקטנות. הדרך אליהן הייתה מלאת סכנות. הגרמנים היו בכל מקום. פקודותיהם

וצעקותיהם נשמעו מכל עבר. רכבים גרמניים נעו בכבישים ואני, מבוהלת, הלכתי מולם לאיטי. כבר ידעתי, מניסיוני הקודם, מה מתרחש כאן, ידעתי מה עלול לקרות לנו בקרב. חשבתי על ההורים שלי, לא ידעתי איפה אחותי, איפה האחים שלי, איפה כל יקירי... לבסוף הגעתי למקום מגוריו של אחי. גם שם שררה פאניקה וחוסר ודאות. אף אחד לא ידע מה קרה לאחי, אברהם. חיינו כמעט שבוע בחוסר ודאות מוחלט. לפתע, ממש נס! הופיעו הורי עם אחי הצעיר ליימה.

ההורים שלי סיפרו שהם ברחו מזרחה, לכיוון העיר מינסק, אך מכיוון שהגרמנים כבר הקיפו את העיר ושלטו בכל מקום, לא נותרה להם ברירה, אלא לחזור לגרוננו. רעבים ומותשים הם חזרו ללוסוסון, כפי שחזרתי לשם גם אני. פרצנו בבכי, אך אלה היו דמעות של שמחה על כך שהמשפחה התאחדה!

ואולם, אמי דאגה מאד מה עלה בגורלם של שאר ילדיה. זמן רב לא ידענו לאן נעלמה אחותי האמצעית, רחל. כעבור כמה ימים מצאנו, ליתר דיוק, אחד המכרים מצא את המעיל של רחל - זה היה המעיל שאימי תפרה לה לפני פרוץ המלחמה - עם כל המסמכים שלה בתוכו. הסקנו, שהיא נהרגה בהפצצה והתאבלנו עליה מרות. אך החיים המשיכו לזרום בדרכם המסתורית... לא יכולתי להעלות על הדעת, שאפגוש אותה בתום המלחמה בגרוננו בניסיונות מפליאות!

החל שלב נוסף בחיינו, מלא סכנת חיים וחוסר ודאות לבאות. גרנו ב לוסוסון עם כמה משפחות יהודיות. בזמן קשה זה היה קל יותר לחיות בכפר מאשר בעיר. הגרמנים עדיין לא תיארו לעצמם כי יהודים יכולים לחיות גם בכפרים. העיר חשה ביתר שאת את ידם של הפשיסטים. היהודים בעיר נלקחו לעבודות פרך ביזה פשטה בכל מקום אפשרי ואז התחיל הרעב. היהודים אולצו ללבוש טלאי צהוב. האדמה שעליה גרנו היתה שייכת לאחי, היא גבלה בקסקטין צבאי שבמהלך השלטון הפולני שהתה שם חטיבה צבאית פולנית. המקום נקרא אז Falusz כשם שהשלטון מתחלף כך הוחלפו גם החילים והצבא הגרמני שרץ בגבול ביתינו. פחד בלתי מודע מלא את ליבנו.

הצרות לא איחרו לבוא, לוא דווקא מהכוחות ששהו בסמוך - אלא משכנינו הפולנים "הטובים". האנטישמיות ללא גבול ששרתה בליבם במשך מאות בשנים באה מיד ליד ביטוי. לא עבר זמן רב והוסגרנו ליד הגרמנים. למרות חיי הפחד והסכנה התמידית, יכולנו לנוע בדרכים ואף לזמן מה לא נאלצנו לשאת את הטלאי הצהוב. במקום ששכנו "גטו לוסוסון הקטן" שהו כל המשפחות היהודיות בשכונת. לא עבר זמן רב וביום בהיר אחד - דפיקות על דלת ביתינו, הוקפנו על ידי חיילים גרמנים שנשאו כרזות בידיהם: "הבולשביסמוס היהודי אשם במלחמה" וכד'. ללא צל של ספק הלשינו עלינו "טובי הלב" הפולנים וזיהו אותנו כיהודים. הגרמנים החלו לחקור אותנו - מי אנחנו ומה אנו עושים פה, מקומכם הוא לא פה - אמר אחד מהם. גיסי ליוגה הסבירה להם שכאן נולדנו וכולם איכרים, עובדי אדמה. הגרמנים פרצו בצחוק רב וענו: "אנו יודעים שכל היהודים הם רק חלפנים ולאחדים מהם צומחות אפילו קרניים מהראש". התעמולה הגרמנית היתה יעילה מאד במקרה זה. לגרמנים לא היה צל של ספק - יהודים עובדי אדמה - זה לא יאומן. בנוסף לכך בתי היהודים היו נקיים ומסודרים והאנשים רובם ככולם משכילים ואדיבים... "אני לתומי חשבתי" אמר אחד מהם - "שהיהודים הם עם מלוכלך ופשוט", "הם כפו עלינו את המלחמה" הוסיף אחד החיילים. הגרמנים לובשי המדים הסתובבו בחצר הבית ולא שכחו לקחת את התרנגולות וכל דבר אחר שעלה בידם. חשנו מיד שהביקור לא נושא טובות.

מאותו יום והילך פקדו אותנו ימים קשים ולילות ללא שינה, במיוחד סבלה מכך אימי. מפקד האזור גזר שכל תושבי הכפר היהודים יוצאו לעבודות. כך גם אחי ליימה, האחים של גיסי, זורך וזאליג וכל שאר היהודים בכפר ניצתו לשאת בכל עבודות הפרך המזדמנות. לאחר זמן מה ניצתו גם הנשים לשאת במיני עבודות, במיוחד בניקיון בתי החיילים. בין יתר הנשים הייתה גיסי ליוגה ואנוכי. זה היה במיוחד בימי הקייץ החמים, הגרמנים פיזרו את הנשים לעבודות שונות כמו שטיפת רצפות, קילוף תפוחי אדמה ועבודות ניקיון. אחד החיילים החליט "לטרטר" את הנשים, ובמיוחד את גיסי ליוגה. בצחקוק על שפְּתוּתוּ פקד עליה לתפוס את כל הזבובים בבית, רבים מהם היו במיוחד במטבח, גיסי סרבה ולא נענתה לפקודה. "אני לא לוכדת זבובים" ענתה בגאווה, הגרמני לא היסס והיכה אותה בעוצמה בידו החזקה והמלוכלכת על פניה. דם רב זב מאפה ופניה, כאן יש להעיר שהאשה היתה נאיבית ופשוטה, גאה על מוצאה למרות מראה פניה הלא יהודי. ליוגה היתה המומה, נעלבת וחסרת אונים, לא מבינה מאין זה בא לה. החלטתי להיתערב, בדיאבד סיכנתי בזה את חיי, עם גופי השברירי והקטן רכנתי מגינה על גופת גיסי: "תעזוב אותה, היא אם לילדים קטנים, תרשה לי לבצע את פקודתך במקומה, אני אתפס את כל הזבובים - כבוד המפקד", נענית אליו בכינוי של מפקד, דבר שכנראה החמיא לו מאד. הוא חייך במלא פיו המום מאומץ ליבי וגירש את גיסי כמו כלב מהמקום. נותרתי לבדי באותו בית מלא חיילים, אינני זוכרת כמה זמן נאבקתי בזבובים, בכל מקרה לעבודה היה זמן קצוב ובסופה נודע לי שמילאתי את המשימה על הצד הטוב.

מאוחר בערב שבת לביתי, לא חשתי שגאוותי נפגעה, אולם בנשמתי הצעירה שררה בושה על העולם שכה התדרדר למצב שבו האנושיות מסוגלת לבצע מעשים ברוטליים שכאלה. בתוכי הייתי גאה שמגיסי ליוגה נמנעה מהשפלה המבישה. מעתה ואילך נשלחתי לעבודות השונות במקום גיסי הפגועה. כמו כל היהודים - מאוחר יותר - נרצחה גיסי וילדיה באושוויץ או במיידנק (לובלין).

ההתעללויות הנוראיות נישנו ביתר שאת. הארוע הבא שאתאר נחרט בנשמתי והשפיע להבא על כל רגע ורגע בחיי. באחד הערבים פרצה קבוצת חיילים גרמנים - בליווי צעקות וקריאות גנאי פשיסטיות - לביתנו. הפעם הם באו לבזוז זהב, הפכו את כל הבית והיכו את הגברים באלות. אימי שהייתה אישה יפת מראה וחכמה, הפתיעה את החיילים בשפה הגרמנית, היא חשה בסכנה הממשית לחיי משפחתה ופנתה אל המפלצות בתחינה: "אנה הפסיקו להכות את ילדי, הרי גם אתם אבות ילדים, אתם אחים ואתם גם נשואים, קחו את כל מה שיראה לכם אבל השאירונו בחיים". פתאום לפת את ידי בחוזקה אחד החיילים, אמי קפצה כנמר וחצצה בגופה ביני לבין החייל. האינסטינקט האימהי שלה ניבא רעות, היא הסירה את טבעת הזהב שענדה על מנת לרכך את המפלצת הגרמנית, הוא חטף את הטבעת מידה וברגע זה נפל מבטו על שרשרת הזהב של אבי - הוא השליך את עצמו על השלל - תולש את השרשרת עם שאן הזהב מכיסו של אבי - השריד האחרון היקר שעבר בירושה מזה דורות. לאחר זאת הוא היכה את אבי, התנפל על אחי ליימה ושאן אחיה של גיסי ותוך כדי ריצה פרועה מלווה ברירות פרץ איתם אל מחוץ לבית. היינו המומים וקפאנו מפחד - הצער היה כבד מנשא. אימי בכתה חרישית, כולנו אבלים על אובדן אחינו האהובים מכל. כך ישבנו מבכים על יקירנו ובלבינו התחושה שגם לנו מחכה גורל דומה. בשעות הערב המאוחרות נפתחה הדלת לפתע ואל הבית נכנסו חבולים ומלאי דם, יקירנו שנלקחו. מצבם היה בכי רע, מבט אחד הספיק לנו להבין שגזר דינם רק נידחה. לגרמנים היה זמן, הרבה זמן. באותו לילה חיינו בעוצמה רבה את הברוטליות ללא הגבול של הנציול-סוציאליסמוס הגרמני. אבל זאת הייתה רק ההתחלה...

"ליוֹבָה, ליוֹבָה" נשמעה קריאה מאחד החלונות, השכנה קראה לגיטתי והביאה בשורות טובות, לאחר שנרגעה ונשימתה התיצבה, סיפרה כי ראתה את אחי אברהם, בעלה של גיטתי. הוא חלף על גבול חלקתנו ביחד עם אסירים רבים אחרים, מלווים בחיילים גרמנים הובלו כולם אל תוך המחנה הסמוך "פלים", כפי שהיזכרתי קודם שכן הקסרקטין סמוך לאדמתם של אחי ובני משפחתו. לכאורה הוא נלקח בשבי בהייתו בעיר ביאליסטוק הסמוכה, שבה שהה במסגרת לימודו עבור הצבא האדום, למעשה את השתלשלות המאורעות האמיתית לנפילתו בשבי נסתר מאימנו עד היום. מיהרנו לגבולות המחנה מצוידים במזון למיניהו על מנת לעזור ליקירנו. בדרך לשם אישרו שכנים נוספים שראו את "אדסייה" – כך קראו לו הפולנים בשפתם – מובל כאסיר למחנה הגרמני ובכך אישרו גם הם את השמועה שהתפשטה במהירות רבה בכל לוסונה, דבר שבדיעבד הזיק לאחי בשהותו בשבי, שכן כשהיתקרבנו למחנה לא הניחו לנו החיילים להגיע לקירבת האסירים, חרף כל הבקשות והדמעות של אימי וגיטתי.

שבורים בנפשנו אבילים וכואבים שרכנו דרכנו חזרה לביתנו. מאז לא שמענו ממנו כהוא זה. לכן קשה לומר בודאות היכן ובאיזה נסיבות הומת. חיינו בחוסר וודאות לעתיד לבוא וציפינו שהמלחמה תסתיים במהרה ועד לסיומה ניוותר בחיים במקום מגורינו. אבל לדאבוננו הגיע היום שבו גזרו עלינו לעזוב את הכל ושוב החלה ההגליה "Tulaczka" והפעם לכוון גטו גרודנו.

למחרת היום, בשעת בוקר, שוב הגיעו חיילים גרמנים בליווי הפולנים, ובידם פקודה חדשה: "תכינו את עצמכם ליציאה. אירזו את כל מה שביכולתכם, אבל רק על עגלה אחת ולא יותר". ברור, שלמשפחה שלמה לא הספיק מקום על עגלה אחת לכל הדברים הדרושים לקיום. זה היה יום חורף גשום וקר. התישבנו על העגלה ומחוסר מקום נאלצנו לזרוק ממספר מזוודות מלאות. מפעם לפעם הינו הגרמנים במקלות את אחינו, שצעדו מאחור ועלינו צעקו. Verfluchte Juden! Scheiße! היינו מושפלים, אבל לא יכולנו להתנגד. האויב היה חזק מאיתנו והאוכלוסיה הפולנית מסביב עויינת מתמיד. הם האיצו בנו עד לרחוב הראשי בגרודנו, ומשם, בשארית כוחותינו, גררנו את עצמנו לגיטו, L2 שברחוב Jerosolimskaja-Straße שם הוקצב למשפחה שלנו חדר קטן ואילו משפחתה של גיטתי קבלה חדר ברחוב אחר לא הרחק מאיתנו. כך החלו החיים בגיטו. שהינו מאחורי גדר תייל כשנה וחצי כאסירים לכל דבר.

הגרמנים העבירו את הצעירים בעבודות שונות מחוץ לגיטו ואלה, תוך סיכון חייהם, היו מביאים איתם מעט מצרכים למחיה. הרבה היה תלוי באותם גרמנים שאיבטחו באותו יום את הגיטו. הגיטו היה מוקף חיילים וללא אשרות מעבר אי אפשר היה להיכנס לתוכו. לעיתים עברו במחסום קבוצות גדולות של פועלים – ורק אז ניתן היה לנסות לעקוף את הביקורת הקפדנית. האנשים שעבדו בחוץ הביאו עימם תפוחי אדמה ולחם אותם הם החליפו במוצרים אחרים בחוץ. אחדים מאלו שנתפסו בהברחת מצרכי המזון לגיטו אולצו להתפשט והולקו למוות. לפעמים, היהודים נורו למוות, סתם כך, גם ללא כל סיבה נראית לעין.

באחד הימים הצלחתי גם אני לצאת מתחומי הגיטו ופניתי לכיוון הכפר המוכר לי לוסוסנו. הסרתי את התלאי הצהוב מבגדי וצעדתי לתומי על מדרכות העיר. ליהודים היה איסור מוחלט ללכת על מדרכות העיר. הותר להם ללכת רק על הכביש – כמו לבהמות. הפרת הפקודה גררה עונשים חמורים, עד למיתה בירי. רוב בני משפחתי, ואמי במיוחד, סבלו מרעב ומצב בריאותם התדרדר. אמי, כמו כל העם היהודי, ספגה מכה אחר מכה. אובדן ילדיה – הינה המכה הקשה ביותר שאם יכולה לשאת.

אולם, אמי החזיקה את עצמה בגבורה. היא חשה, שעוד מחכים לנו זמנים קשים משהיו. כנערה מתבגרת ראיתי את סיבלה הרב וניסיתי להקל עליה. אך מה יכולתי לעשות? החלטתי להביא מוצרי מזון כל שהם למשפחה. לגבי הגברים הצעירים במשפחה, להסתובב מחוץ לגיטו ללא תלאי צהוב, היה כרוך בסכנת חיים. אני חשתי אחריות רבה כלפי המשפחה ולקחתי את הסיכונים על עצמי. הסתנתי בחשאי, דרך פרצות בחומה, אל מחוץ לגבולות הגיטו. הצלחתי, בדרך לא דרך, להגיע לכפר לוסוסנו – מרחק של כחמישה קילומטרים מהגיטו. הדרך לא הייתה קלה – על הכביש נעו כל הזמן חיילים גרמנים. בסופו של דבר היגתי למשפחה פולנית שהכרתי, אשר ביתם שכן על חלקת האדמה שהיתה שייכת לאחי. שם החלפתי כמה מהחפצים שהבאתי איתי בתמורה לקמח ודברי מזון אחרים. בתה של בעלת הבית – נערה בת גילי – שכנעה אותי לצאת לכפר השכן בנימוק, ששם תמורת חפצי אוכל לקבל חתיכת בשר או נקניק. נערתתי לבקשתה, כי רציתי לשמח את משפחתי. מצרכים אלה לא היו כלל בהישג ידנו באותם ימים. יצאנו לדרך. ולמרות שללב הנערה שבי התגנב החשש והחרדה, הרצון להביא דבר מה מיוחד למשפחתי – ניצח. בדרך פגשנו קבוצת גרמנים, שחשבו שאנחנו פולניות. הם ניסו לדבר איתנו וצחקו עלינו, אולם עשינו את עצמינו כלא מבינות את שפתם. הבחורה הפולניה לא הבינה גרמנית – והדבר היה לטובה.

המעוברים ושבים נודע לנו שבכפר הסמוך נערכים חיפושים. הגרמנים החליטו לרתום גם את הצעירים הפולנים לעבודות הכפיה השונות Lapanka – בשפה הפולנית. החיילים הגרמניים כבר הקיפו כמה כפרים באזור על מנת לגייס לעבודה גם צעירים פולנים. אני הייתי היהודיה היחידה שם, הרחק ממשפחתי. רעדתי מפחד. למזלי, גם הנערה הפולניה הרגישה חרדה. החלטנו לשנות כיוון ולא להיכנס לכפר. החששות שלי מהנערה שליוותה אותי הלכו וגברו ובסופו של דבר גם התאמת.

לא הרחק מאיתנו שכן בית קברות פולני. פנינו לכיוונו על מנת לחפש שם מסתור זמני. אני זוכרת את הארוע הזה בבירור עד היום. על בית הקברות שמרה אישה פוליה מבוגרת. סיפרנו לה שאנו חוששות מהמארב של הגרמנים, וביקשנו ממנה שתסתיר אותנו בבית הקברות, עד שירגעו הרוחות והחיפושים יסתיימו. האישה טובת הלב מיד נענתה לבקשתנו. היא הובילה אותנו לבית ישן ושם הסתירה אותנו עד יעבור זעם. לאחר זמן מה, כשהסריקות חדלו והרוחות נרגעו, היא וידעה שהרחובות פנויים וליותה אותנו כברת דרך. כצידה לדרך, נתנה לנו כמה תפוחים ומצרכי מזון אחרים. משום מה, לי היא נתנה קצת יותר. באותו רגע הנערה הפולניה שינתה את עורה "אל תינתי לה דבר" – הצביעה עלי בידה – "היא יהודיה!" , ברגע זה ליבי הפסיק לפעום, הייתי משותקת מפחד. חששתי שהאישה תסגיר אותי מידי לגרמנים. למזלי הרב, נחרץ עלי להישאר בחיים. האישה הזקנה פנתה אל הנערה הפולניה ואמרה: "אסור לך לדבר ואף לחשוב כך! הרי את נוצרייה! את צריכה לדעת, שבעיני אלוהים כל בני האדם שווים!" . אני חבה לאשה הזאת את חיי. ולכן, היום הזה נחרת בליבי לתמיד.